

GALILEU GALILEI.

SIDEREUS NUNCIUS.

O MENSAGEIRO DAS ESTRELAS

TRADUÇÃO, ESTÚDIO E NOTAS POR HENRIQUE LEITÃO

Lisboa, Fundação Calouste Gulbenkian

Serviço de Educação e Bolsas

Deposito Legal n. 306317/10

ISBN 978-972-31-1317-4

Março de 2010

Acaba d'aparèixer —març de 2010— de la mà d'Henrique Leitão, la primera traducció realitzada a Portugal del *Sidereus Nuncius. O Mensageiro das Estrelas*, de Galileo Galilei, editat per la Fundació Calouste Gulbenkian, en la seva col·lecció de clàssics.

El volum és molt més que una traducció: en tapa dura amb sobrecoberta però lleuger i manejable, conté una nota d'obertura de Sven Dupré; un prefaci, estudi introductori, breu cronologia, traducció i notes, tot a càrrec d'Henrique Leitão; i, a més, el facsímil de l'edició original, publicada a Venècia, per Tommaso Baglioni, el 1610.

El llibre va ser presentat el passat 17 de març a Lisboa, amb gran aflluència de públic, a la seu de la Fundació Gulbenkian, en ocasió de la cerimònia de clausura de l'Any Mundial de l'Astronomia, just quatre segles després de l'aparició de la primera edició.

Qualsevol no expert en el tema que hagi intentat endinsar-se en la copiosíssima bibliografia galileana entendre la dificultat d'emprendre'n un estat de la qüestió que n'abasti fins a les publicacions més recents.

Com indica l'autor, els tres aspectes fonamentals que distingeixen aquest volum d'altres edicions en circulació són: en primer lloc, el por-

tar a coneixement dels lectors els estudis més actuals sobre el tema; en segon lloc, el fet que el treball ha estat compost amb la convicció que en 2010 no és possible redactar un estudi sobre Galilei sense tenir en compte que moltes de les fonts d'interès estan disponibles en xarxa, en obert, i són per tant consultables pel públic lector, i finalment l'apartat sobre el telescopi i la divulgació dels descobriments telescòpics de Galilei a Portugal.

L'estudi introductori, de més d'un centenar de pàgines (us en faig un resum volgudament esquelètic), recull els diversos corrents i propostes historiogràfiques. S'hi comenta la problemàtica relacionada amb l'invent del telescopi «permanentemente envolvida em dúvidas e atormentada por inúmeras questões de prioridade» —no hi falta la referència als estudis sobre Roget i el possible origen català de l'aparell—; el paper que Galilei fa jugar al telescopi en el seu llibre, i naturalment les observacions telescòpiques recollides al *Sidereus Nuncius*. D'una banda, les rugositats observades a la superfície de la Lluna i representades en els gravats de la mà del mateix Galilei que tenen un gran poder de convicció, més enllà de qualsevol descripció, a favor del sistema copernicà; d'altra banda, el gran nombre d'estrelles fixes, moltes d'elles invisibles en una observació a simple vista i altres de dimensions sorprenentment inferiors observades amb el telescopi; ens assabentem de les coses que hi apareixen desvelades com ara la naturalesa real de les «nebuloses», constituïdes per multitud d'estrelles molt pròximes les unes de les altres, però també de les que no hi apareixen, com ara els intents de Galilei d'utilitzar el telescopi per mesurar la paral·laxi (la impossibilitat de mesurar-la era un dels principals arguments dels detractors del sistema copernicà). L'argument *princeps* és l'observació totalment inesperada dels satèl·lits de Júpiter —la possibilitat de planetes menors en rotació al voltant d'altres de coneguts no havia estat mai suggerida per cap teoria del passat «por mais exotica que fosse»— i la seva representació —diu Leitão— gairebé cinematogràfica. L'autor explica com es va dur a terme l'escriptura de l'obra i què va representar la seva publicació en la construcció del Galilei cortesà —matemàtic i filòsof— i els seus lligams amb els Mèdici. També s'hi comenten les observacions realitzades per Galilei amb posterioritat a la publicació del *Sidereus Nuncius*, com ara el «Saturn tricorpori» o les fases de Venus i la seva importància en la legitimació del sistema cosmològic copernicà en relació al ptolemaic o amb el proposat per Tycho Brahe.

Leitão discuteix també l'impacte del *Sidereus Nuncius*: la relació amb Kepler, amb Federico Cesi i l'Accademia dei Lincei, així com la posició adoptada per la Companyia de Jesús. Destaca, al nostre entendre, l'apartat dedicat a les novetats telescòpiques de Galilei a Portugal. El treball es clou amb alguns comentaris sobre la present edició en relació a les anteriors. La introducció està anotada amb gran rigor i riquesa de detalls i ens permet endinsar-nos ulteriorment i a voluntat en els temes d'interès més específic. Les acurades anotacions permeten enriquir el text posant-lo en relació amb les polèmiques, els personatges i l'esperit del seu temps. L'amplíssima bibliografia recull referències en almenys set idiomes diferents (ho destaquem en oposició a algunes publicacions de la dominant esfera anglòfona que tendeixen cap a un desesperant empobriment monolingüe).

L'estudi ofereix, per tant, molts nivells de lectura, fruïbles per un espectre ampli de públic «culto e informado, mas desconhecedor dos meandros da erudição galileana».

La breu cronologia que segueix l'estudi i descriu amb tot detall els dies que transcorren entre maig de 1609 i març de 1610, lluny de l'aridesa a vegades característica, conté entrades tan sorprenents com: «Jan 9. Grande desejo de observar Júpiter é impedido pelas nuvens».

La traducció és de molt agradable lectura. Se li poden aplicar els qualificatius que Leitão reserva al llenguatge escollit per Galilei per al seu *Nuncius*: «não há qualquer monotonia no texto, que se apresenta sempre incisivo e tenso em cada página». Tensió/atenció que es manté al llarg de tot el llibre de principi a final a través de les diferents seccions. La traducció també conté un aparat crític amb notes que ajuden a clarificar alguns termes escollits, així com certes paraules clau tant de contingut com relatives a certs personatges.

Trobem molt encertada la decisió d'incloure el text llatí que ens permet en cada moment confrontar traducció i original i dóna als experts —que com diu l'autor mai no consultarien una edició que no fos original— la possibilitat de fer-ho.

Un suggeriment final, encara que pot semblar una mica esbiaixat: si voleu saber-ne més sobre perquè són els *Discorsi* (1638) de Galilei i no el seu *Sidereus Nuncius* (1610) el llibre que «marca l'inici» de l'època daurada del llibre científic a l'anomenada República de les Lletres, podeu llegir el deliciós llibret publicat pel CSIC en ocasió del dia del llibre *El libro científico en la República de las Letras* que recull el text de la conferència de José Pardo Tomás a la Residència d'Investigadors de Barcelona del 22 d'abril d'enguany.

En fi, divulgació científica d'altíssima qualitat més que recomanable: indispensable!

Emma Sallent Del Colombo